

Лілія ОЛЕКСЮК
*Національна академія державного управління
при Президентіві України*

МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ВІДКРИТИХ ДАНИХ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Аналізуються позитивні та негативні фактори впливу на розвиток механізмів правового забезпечення електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних в Україні, стан адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в цій сфері. Визначаються основні тенденції розвитку правового забезпечення електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних в Україні з урахуванням того, що тенденція до відкриття інформації та публікації її на загальнодоступних веб-сайтах для ознайомлення в будь-який час без вимог додаткової ідентифікації запитувача буде тільки посилюватись. У зв'язку з цим потребуватиме перегляду законодавство України, що регулює відносини громадянина та держави у сфері доступу до публічної інформації та відкритих даних.

Ключові слова: доступ, електронний доступ, відкриті дані, публічна інформація.

Liliia Oleksiuk. The mechanisms of legal support electronic access to public information and open data: state and development trends

The article analyzed the positive and negative impacts on the development of mechanisms of legal support of electronic access to public information and open data in Ukraine, the level of adaptation of Ukraine to the EU legislation in this area. The article defines the main trends of legal support electronic access to public information and open data in Ukraine. Given the fact that the trend towards disclosure and publication on public website for information at any time without additional identification requirements requestor will only increase. In this regard, it is required the revision of legislation of Ukraine governing relations between a citizen and the state in the sphere of access to public information and open data.

Key words: access, electronic access, open data, public information.

Нормативно-правові механізми електронного доступу є недостатньо вивченими, а нормативні акти не регулюють це питання, що обумовлює актуальність проблеми, яку ми досліджуємо. Проблема загострюється у зв'язку зі значним зростанням присутності громадян України в мережі Інтернет – 62 % «регулярних» користувачів [4], а також у зв'язку з тим, що мережа 3G покриває більшість території України.

Більшість інформації та даних, якими оперують громадяни та державні інституції, є відкритими, загальнодоступними в розумінні Закону України «Про інформацію» [3]. Інформація про фізичну особу, науково-технічна інформація, а також податкова інформація можуть містити конфіденційну інформацію, комерційну або становити інформацію з обмеженим доступом. Відповідно до визначених цим законом видів інформації, деякі з них можуть потребувати ідентифікації запитувачів інформації та збереження інформації щодо мети та/або правових підстав щодо запиту, даних самого запитувача тощо. У разі якщо запитувачу інформації (в розумінні Закону України «Про доступ до публічної інформації») не потрібно себе ідентифікувати, організація електронного доступу також потребує вивчення й опису деяких процедур.

Відкриті дані та публічна інформація містяться в документах, базах даних, перебуваючи у віданні державних органів, установ, організацій та підприємств (розпорядники інформації). Для електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних запитувачі інформації повинні знати про її існування, мати

можливість отримати її в електронному вигляді або шляхом взаємодії з інформаційними ресурсами розпорядників інформації.

Під час дослідження використовувалися напрацювання, присвячені механізмам забезпечення доступу громадян до офіційної інформації в органах державної влади, зокрема А. І. Семенченка, Т. І. Мендел, О. А. Баранова, О. Ю. Винникова, нормативно-правові акти України, конвенції, регламенти, директиви Європейського Парламенту і Ради та рекомендації Комітету міністрів державам-членам ЄС, звіти з цієї проблематики Європейської Комісії.

Проблематика доступу до інформації в основному раніше розглядалась як частина паперового документообігу між запитувачем та надавачем інформації, необхідність організації доступу до інформації, а не безпосередній електронний доступ до інформації та даних без участі в процесі державних службовців, роль яких буде зведена до постійного наповнення баз даних, веб-сайтів та інших електронних ресурсів інформацією про стан, перспективи та заходи з реалізації ввіреної державному органу державної політики.

Метою дослідження є аналіз факторів впливу на розвиток механізмів правового забезпечення електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних в Україні, стан адаптації законодавства України до законодавства ЄС в цій сфері, а також визначення основних тенденцій розвитку правового забезпечення електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних в Україні.

Багато різних досліджень здійснювали науковці щодо організації доступу громадян до інформації з точки зору держави, а не громадянина. Можливо, саме тому на сьогодні існують певні недоліки в нормативно-правовому регулюванні цього питання. Питання доступу до публічної інформації та відкритих даних регулюється законами України: «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про захист інформації у інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про звернення громадян», а також великою кількістю підзаконних нормативно-правових актів.

За даними Держкомстату України станом ще на 2008 р. інформаційні відносини регулюються 257 законами України та 290 постановами Верховної Ради України, 368 указами та 87 розпорядженнями президента України, 1 149 постановами та 206 розпорядженнями Кабінету Міністрів України, а також 1 095 нормативними актами міністерств і відомств України [2].

За пошуковим запитом «інформац» у базі «Законодавство України» на сайті Верховної Ради України знайшлося 4 655 документів станом на березень 2016 р. Дослідження різних міжнародних документів і національних нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері, уможливило науковцям [6] дійти таких висновків:

- розвиток інформаційних відносин та глобального інформаційного суспільства обумовлює дедалі більшу увагу міжнародних інституцій;
- міжнародне інформаційне законодавство значно впливає на національне інформаційне законодавство та характеризується дедалі більшою взаємозалежністю;
- міжнародні норми, що ухвалюються ООН та Радою Європи щодо міжнародних норм інших інституцій, набувають вирішального значення під час формування національного інформаційного законодавства;
- здебільшого національне інформаційне законодавство корелюється із загальними світовими тенденціями розвитку міжнародних правових норм та стандартів у цій галузі;
- у багатьох країнах світу розроблено спеціальні програми розбудови інформаційної інфраструктури, спрямовані на об'єднання в єдиний інформаційний простір та створення уніфікованої законодавчої бази з урахуванням ІТ-потенціалу конкретної країни;

- національне інформаційне законодавство має розгалужений характер, що потребує його систематизації;
- найбільш уніфікованою з міжнародними стандартами є та частина національного інформаційного законодавства, що закріплює правові засади права на інформацію;
- основними міжнародними тенденціями є створення етичних кодексів у конкретних галузях інформаційної сфери.

Першим і найближчим фактором, що впливає на вдосконалення нормативно-правового регулювання інформаційної сфери України, зокрема доступу до інформації та відкритих даних, є підписана угода з ЄС, що містить обов'язки сторін щодо інформаційного суспільства та співробітництва у сфері телекомунікацій [7].

На підтвердження цих висновків, проаналізувавши додатки до угоди з ЄС, зазначимо, що інформаційна сфера потребуватиме вдосконалення нормативно-правового регулювання, а саме приведення національного законодавства у відповідність до норм європейського права (сфера надання телекомунікаційних послуг, послуг електронного цифрового підпису, електронної комерції, доступу до екологічної інформації тощо) до двох десятків директив, рішень та регламентів Європейського Парламенту та Ради.

Протягом шести місяців з дати набрання чинності угоди Україна має подати для кожного сектору детальну дорожню карту для впровадження та застосування у кожному з секторів правових актів ЄС, визначених у доповненнях XVII-2 – XVII-5 до угоди (далі – правовий акт ЄС), висвітлюючи можливі законодавчі та інституційні зміни, проміжні терміни та оцінку адміністративних потреб. Дорожні карти є індикативними і можуть бути уточнені.

Відповідно до угоди з ЄС, як тільки Україна вважатиме, що окремий законодавчий акт ЄС був належним чином впроваджений, вона має повідомити про це ЄС. Україна подає на розгляд компетентному органу Європейської Комісії свій внутрішній правовий акт разом з порівняльною («транспозиційною») таблицею, яка б детально показувала відповідність з кожною статтею правового акта ЄС, а також, де це можливо, перелік законодавчих актів України, до яких мають бути внесені зміни або які мають втратити чинність з метою повного впровадження правового акта ЄС [7].

ЄС оцінюватиме наближення України до правового акта ЄС на основі згаданих транспозиційних таблиць, переліку законодавчих актів України, до яких мають бути внесені зміни або які мають втратити чинність, а також іншої інформації, наданої відповідно до ст. 1 цього доповнення. Офіційна оцінка базуватиметься виключно на порівнянні остаточного законодавчого акта та окремого галузевого законодавчого акта ЄС. В угоді передбачено збільшення термінів щодо виконання наближення, але час не чекає, інформаційна сфера є найбільш вразливою до змін – прогрес не стоїть на місці, і те, що ще 30 років тому викликало подив як ноу-хау, на сьогодні використовується широкими верствами населення світу, наприклад мобільний інтернет чи 3D принтер.

Розглянемо більш детально «Регламент (ЄС) № 1367/2006 Європейського Парламенту та Ради від 6 вересня 2006 р.» (далі – Регламент 1367), оскільки цей документ є дуже важливим з точки зору принципів організації процесу електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних [5]. Хоча він стосується поширення лише екологічної інформації, принципи, які лягли в основу цього документа, можуть бути застосовані і до інших сфер державного регулювання.

Так, шоста програма дій Співтовариства з навколишнього середовища підкреслює важливість забезпечення адекватної екологічної інформації та ефективні можливості для участі громадськості в прийнятті екологічно значущих рішень, тим

самим збільшуючи підзвітність та прозорість прийняття рішень, сприяння підвищенню обізнаності громадськості та підтримки прийнятих рішень [5].

Три головні принципи Орхуської конвенції – доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань охорони навколишнього середовища [1] становлять основу Регламенту 1367. Але основна відмінність у тому, що Орхуська конвенція стосовно доступу до інформації має на увазі паперовий обіг запитів та відповідей, а Регламент 1367 – про використання, зокрема, комп'ютерних телекомунікацій та/або електронних технологій, де це можливо, та електронний доступ до екологічної інформації. Щодо екологічної інформації, то йдеться не лише про форму документа – письмова, аудіовізуальна, електронна чи будь-яка інша, а й про зміст інформації, тобто перелік екологічної інформації та що саме повинно бути доступне для громадян:

«(I) стан елементів навколишнього середовища, таких як повітря й атмосфера, вода, ґрунт, земля, ландшафт і природні об'єкти, включаючи водно-болотні угіддя, прибережні й морські райони, біологічне різноманіття і його компоненти, у тому числі генетично модифіковані організми і взаємодії між цими елементами;

(II) фактори, такі як речовини, енергія, шум, радіація або відходи, у тому числі радіоактивні відходи, викиди, скиди та інші викиди в навколишнє середовище, що впливають або можуть впливати на складові навколишнього середовища, згадані в пункті (I);

(III) заходи (включаючи адміністративні заходи), такі як політика, законодавства, плани, програми, угоди з навколишнього середовища і діяльності, що зачіпають або можуть впливати на елементи і фактори, зазначені в пунктах (I) і (II), а також заходи, спрямовані на захист цих елементів;

(IV) звіти про виконання екологічного законодавства;

(V) витрати-вигоди й інші економічні аналізи і припущення, що використовуються в рамках заходів, зазначених у пункті (III);

(VI) стан здоров'я та безпеки людей, у тому числі забруднення харчового ланцюга, де це доречно, умови людського життя, культурних об'єктів і споруд у стільки, у скільки вони є або можуть бути порушені станом елементів навколишнього середовища, згаданих у пункті (I) або через ті елементи, за кожним з питань, згаданих у пунктах (II) і (III).

Загальні екологічні програми дій повинні також розглядатися як плани і програми, що стосуються навколишнього середовища.

Це визначення не включає в себе фінансові чи бюджетні плани і програми, а саме ті, що встановлюються, як окремі проекти чи заходи і повинні фінансуватися, або ті, які пов'язані з пропонованими річними бюджетами, внутрішніми програмами роботи інститутів Співтовариства, або надзвичайних планів і програм, призначених з єдиною метою захисту цивільного населення» [5].

Таким чином, тенденція до відкриття інформації (особливо екологічної) та публікації її на загальнодоступних веб-сайтах для ознайомлення в будь-який час без вимог додаткової ідентифікації запитувача буде тільки посилюватись. Так, у разі імплементації норм Регламенту 1367 інформацію повинні будуть опублікувати такі центральні органи виконавчої влади: Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство екології та природних ресурсів України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, тобто 7 із 17 міністерств. Якщо інформацію опублікують і підпорядковані міністрам інші

центральні органи виконавчої влади (служби, інспекції, агентства) та підприємства, які перебувають у сфері цих відомств, громадяни та громадські організації матимуть доступ до публічної інформації в будь-який час і без додаткових, передбачених Законом України «Про доступ до публічної інформації», п'яти днів на розгляд запитів.

Ще одним актом, який суттєво впливатиме на збільшення обсягу інформації у відкритому доступі, є Рекомендація Rec (2004) 15 Комітету міністрів державам-членам щодо електронного управління («електронне урядування») від 15 грудня 2004 р. [9] та Конвенція про доступ до офіційних документів від 18 червня 2009 р. (ETS № 205) [8]. Слід зазначити, що Конвенція про доступ до офіційної інформації досі не набрала чинності, оскільки на сьогоднішній день лише чотири країни (Норвегія, Швеція, Угорщина та Чорногорія) ратифікували її, у той час коли необхідна ратифікація принаймні десяти країн-членів, але чинним є Регламент (ЄС) № 1049/2001 щодо відкритого доступу до документів Європейського Парламенту, Ради та Комісії 2001 р., який цілковито і повністю відображає викладене в Конвенції.

Розвиток правового регулювання електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних повністю залежний від загального розвитку інформаційної сфери. Але фактори впливу відрізняються. Так, головними факторами розвитку інформаційної сфери України є: розвиток інновацій, інформаційно-телекомунікаційних технологій, підвищення рівня комп'ютерної грамотності населення, запит ринку праці на спеціальності з комп'ютерних наук, глобалізація, поширення мережі Інтернет серед домогосподарств, доступність телекомунікаційних послуг більшості населення, популярність інформаційних та комп'ютерних спеціальностей серед значної кількості молодого населення України, широке використання інформаційних технологій (у тому числі індивідуальних пристроїв – гаджетів) у суспільстві, промисловості та державному секторі.

Негативними чинниками впливу на цю сферу можна назвати низький рівень довіри суспільства до державних інституцій, особливо представлених в електронному вигляді; постійні намагання здійснити адміністративну реформу, які так і не доведено до логічного завершення, неодноразові спроби бізнесу зайняти монопольне становище на ринку надання інформаційних послуг (послуги електронного цифрового підпису, телекомунікаційні послуги, організація електронного документообігу органів виконавчої влади, адміністрування інформаційно-телекомунікаційних систем тощо); відсутність на загальнодержавному рівні політичної волі до здійснення запланованого в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки»; глобалізація, яка призвела до появи світових монополістів у сфері організації та підтримки доступу до інформації (в основному американських, які мали пріоритет у розвитку інформаційних технологій), нерозуміння більшістю населення природи приватності (термін «персональні дані» і досі викликає суперечності серед експертів та суспільства).

Виділяються такі головні фактори впливу на правове забезпечення електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних:

– несистемність та непослідовність у формуванні та реалізації державної політики в інформаційній сфері – на сьогодні важко сказати, хто формує інформаційну політику держави, навіть при тому, що вже створено окреме Міністерство інформаційної політики України, оскільки відомство ще не видало жодного документа, який би підтвердив чи спростував наявність у державі органу, що формує інформаційну політику;

– відсутність єдиного координуючого центру прийняття рішень щодо реалізації державної політики – у різні часові проміжки такими були і Адміністрація

Public administration mechanisms

Президента України, і Рада національної безпеки і оборони, і Кабінет Міністрів України (в різні часи різні відомства, що підпорядковуються йому);

- постійне намагання наздогнати загальносвітові тенденції у сфері регулювання (стандартизації) надання інформаційних послуг, розвитку інформаційних технологій – таким прикладом можна назвати відсутність українських експертів у робочих групах різних європейських інституцій, які в цілому формують європейську політику в інформаційній сфері та у сфері регулювання мережі Інтернет;

- зміна державного курсу України від СРСР, потім СНД до Європейського Союзу. Законодавство країн СНД не є настільки стандартизованим, як європейське, і не вимагає такої узгодженої політики щодо надання інформаційних, інформаційно-телекомунікаційних та інших послуг;

- зміна державної політики щодо надання адміністративних та інших державних послуг населенню – програми президента та уряду спрямовані на те, щоб поставити людину над державними інституціями, які тепер повинні бути «сервісними»;

- виділення інформаційного права в окрему галузь – ця галузь була визнана менше ніж два десятки років тому як окрема;

- поширення мережі Інтернет серед домогосподарств, доступність телекомунікаційних послуг більшості населення та широке використання інформаційних технологій – ці фактори є такими, що впливають як на розвиток інформаційної сфери, так і на її нормативно-правове забезпечення, оскільки масове поширення інформаційних технологій вимагає швидкого нормативного регулювання прав та обов'язків в електронних, інформаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах.

Отже, вплив цих факторів став визначальним та обумовив виникнення ситуації, у якій на сьогодні перебуває і потребує перегляду частина вже врегульованих дефініцій, а також розробку абсолютно нових нормативно-правових актів, яких не вистачає для переходу на наступний рівень інформаційного суспільства з повним доступом громадськості до офіційних документів органів державної влади, органів місцевого самоврядування та підпорядкованих їм установ і підприємств. На жаль, ані існування Міністерства інформаційної політики України, ані наявність програм президента та уряду, ані запит суспільства на участь у процесах на сьогодні не сприяють швидкому врегулюванню поставлених питань.

Підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами та взяття Україною зобов'язань щодо визнання та підтримання спільних цінностей, на яких побудований ЄС, а саме: демократія, повага до прав людини і основоположних свобод, верховенство права – суттєво вплинуло на розуміння напрямів розвитку правового забезпечення електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних. Але більшість законів та інших актів законодавства щодо регулювання доступу до публічної інформації та відкритих даних поки що не враховують можливість саме електронного безпосереднього доступу громадян до інформації та документів органів виконавчої влади (так само і законодавчої, судової влади та органів місцевого самоврядування), особливо щодо доступу до планів діяльності, планів реалізації майбутніх рішень у сфері формування та реалізації державної політики; учасників даного процесу прийняття рішень, відповідальних за рішення в органі державної влади керівників структурних підрозділів (крім голови чи міністра), які на сьогодні взагалі випали зі сфери регулювання законодавства.

Розуміння того, що в центрі організації доступу до інформації та відкритих даних потрібно поставити інтереси громадянина, людини, а не держави, може стати великим проривом у відносинах влади й суспільства та відновленням

довіри одне до одного. З огляду на фактори впливу і тенденції розвитку регулювання електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних необхідно критично осмислити та вдосконалити акти законодавства в частині:

- переліку інформації, яка підлягає оприлюдненню;
- відповідальних за оприлюднення;
- посилення контролю у сфері нагляду та контролю за доступом до публічної інформації;
- розробки окремих процедур для ідентифікації тих, хто бажає отримати інформацію, що містить персональні дані (для забезпечення виконання вимог законодавства у сфері захисту персональних даних);
- визначення відповідального органу виконавчої влади за формування та реалізацію державної політики у сфері доступу до публічної інформації та відкритих даних.

Усе це вимагає розробки нового проекту закону, внесення змін до існуючих, можливо, навіть викладення їх у новій редакції з урахуванням того, що пріоритет повинен мати загальний закон про інформацію з розділами щодо регулювання публічної (суспільно важливої) інформації, приватної, об'єднання регулювання звернень громадян до державних інституцій та запитів щодо електронного доступу до інформації та даних, а також встановлення чітких термінів для опублікування офіційних та відкритих даних. Критичний огляд звітів Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2015 та 2016 рр., розміщених на сайті <http://www.ombudsman.gov.ua/>, та кількість адміністративних стягнень за порушення законодавства у сфері доступу до публічної інформації доводить необхідність зазначених змін.

Список використаних джерел / List of references

1. **Директива** № 2002/19/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 7 березня 2002 року про доступ до, та з'єднання з, електронних комунікаційних мереж та відповідного оснащення (Директива Доступу) із змінами, внесеними Директивою № 2009/140/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=en> [Dyrektyva № 2002/19/Yes Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady vid 7 bereznia 2002 roku pro dostup do, ta ziednannia z, elektronnykh komunikatsiinykh merezh ta vidpovidnoho osnashchennia (Dyrektyva Dostupu) iz zminamy, vnesenymy Dyrektyvoiu № 2009/140/Yes Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady vid 25 lystopada 2009 roku. – Rezhym dostupu : <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=en>].
2. **Електронне** урядування : навч. посіб. / Семенченко А. І. [та ін.] ; [за ред. А. І. Семенченка]. – Херсон : Грінв Д. С., 2014. – 391 с. [Elektronne uriaduvannia : navch. posib. / Semenchenko A. I. [ta in.]; [za red. A. I. Semenchenka]. – Kherson : Hrin D. S., 2014. – 391 s.].
3. **Про інформацію** : Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-ХІІ. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua> [Pro informatsiiu : Zakon Ukrainy vid 2 zhovt. 1992 r. № 2657-XII. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua>].
4. **Проникновение** интернета в Украине. – Режим доступа : http://www.inau.org.ua/analytics_vuq.phtml [Proniknovenie interneta v Ukraine. – Rezhim dostupa : http://www.inau.org.ua/analytics_vuq.phtml].
5. **Регламент** (ЄС) № 1367/2006 Європейського Парламенту та Ради від 6 вересня 2006 р. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=en> [Rehlament (Yes) № 1367/2006 Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady vid 6 veresnia 2006 r. – Rezhym dostupu : <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=en>].
6. **Систематизація** інформаційного законодавства України : [монографія] / за заг. ред. В. А. Ліпкана. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. – 304 с. [Systematyzatsiia informatsiinoho zakonodavstva Ukrainy : [monohrafiia] / za zah. red. V. A. Lipkana. – Kyiv : FOP O. S. Lipkan, 2012. – 304 s.].
7. **Угода** про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом,

Public administration mechanisms

Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_a11 [Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony. – Rezhym dostupu : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_a11].

8. **Council of Europe Convention on Access to Official Documents** CETS № 205. Retrieved from http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/205?_coconventions_WAR_coeconventionsportlet_languageId=ru_RU.

9. **Recommendation** Rec(2004)15, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 15 December 2004, was prepared by the Multidisciplinary Ad hoc Group of Specialists on electronic governance (IP1-S-EG). Retrieved from http://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/E-governance/Key_documents/Rec%2804%2915_en.pdf.

Надійшла до редколегії 05.07.16